

Van de werkvloer

Presentie in de praktijk: een nieuwe lesmodule voor mbo-studenten

Sinds vorig jaar leren studenten van het Koning Willem I College in 's-Hertogenbosch niet alleen hoe ze een infuus aanbrengen of een verband aanleggen, maar ook hoe ze 'present' kunnen zijn. 'Ze sluiten beter aan bij de behoeften van cliënten, waardoor het contact en de kwaliteit van zorg verbeteren.'

Femke van den Berg *

De presentietheorie werd ontwikkeld door professor Andries Baart, die jarenlang Utrechtse pastores volgde tijdens hun werk in een achterstandswijk. Baart ontdekte dat zij niet zozeer op zoek gingen naar oplossingen voor de problemen van de bewoners, maar dat ze vooral investeerden in een persoonlijke relatie met de mensen. Uit zijn uitgebreide kwalitatieve onderzoek bleek dat deze aanpak bijzonder op prijs werd gesteld. Baart kwam tot de slotsom dat goede zorgverleners 'aandachtig en toegewijd bij kwetsbare mensen blijven en met hun steun, hulp en zorg bijdragen aan een goed leven'. Het gaat erom dat patiënten/bewoners/cliënten gezien en gehoord worden.

de zorg werken, omdat ze er voor een ander willen zijn. De presentietheorie maakt zich sterk voor waarden die momenteel onder druk staan, zoals zachtaardigheid, barmhartigheid, wederkerigheid en mededogen. Als je present werkt, focus je in de eerste plaats op wie de mens is die je verzorgt. Je stelt jezelf de vraag: wat kan ik voor je doen? En: wie kan ik voor je zijn?'

Schuurmans benadrukt dat de presentiebenadering een aanvulling is op het huidige competentiegerichte onderwijs en geen vervanging ervan. 'Met een verzorgende die heel lief en aardig is, maar niet weet hoe ze een bewoner uit bed helpt, schiet je immers weinig op. De ideale zorgverlener is zowel present als competent.' Dat dergelijke zorgprofessionals bestaan, bleek toen Schuurmans voor haar afstudeeronderzoek een aantal logboeken van zorgverleners analyseerde die werken volgens de presentiemethode.

Foto: Niek van Dartel

■ Present en competent

Sylvia Schuurmans, docente aan het Koning Willem I College, kwam tijdens de opleiding Zorg, Ethiek en Beleid (die zij volgde naast haar baan) in aanraking met de theorie van Baart. Deze sprak haar direct aan. 'Tegenwoordig ligt de nadruk in het zorgonderwijs heel sterk op competenties. Daarnaast leren studenten te werken volgens protocollen en richtlijnen. Hun taken dienen ze binnen de instellingen ook nog eens in een bepaalde tijd uit te voeren. Vanwege bezuinigingen en zorgzwaartepakketten moet snel en efficiënt gewerkt worden. De cliënt als mens verdwijnt daardoor steeds meer uit beeld; de nadruk ligt op wat meetbaar is. Maar uit het onderzoek van Baart blijkt klip-en-klaar dat juist niet-meetbare aspecten - aandacht en toewijding - voor cliënten essentieel zijn. Ze vinden het bij wijze van spreken belangrijker dat de zorgverlener aardig is dan dat de pleister goed wordt geplakt. Bij studenten staan de niet-meetbare aspecten ook voorop bij hun beroepskeuze: zij willen in

■ Ontwikkeltraject

Schuurmans raakte gaandeweg zó enthousiast over de presentiebenadering dat ze haar mbo-studenten hier graag over wilde onderwijzen. Maar er bleek weinig bruikbaar materiaal voorhanden. 'Er is van alles ontwikkeld om zorg- en hulpverleners te ondersteunen bij het meer present handelen, maar de vertaalslag naar het mbo-onderwijs was nog niet gemaakt', vertelt ze. Daarom besloot Schuurmans die dan maar zelf te maken. Zij offerde een kerstvakantie op en schreef een subsidieaanvraag voor het ontwikkelen van materiaal, die ze indiende bij ZonMw in het kader van het Nationaal Programma Ouderenzorg. Deze subsidie - 50.000 euro - werd toegekend. 'Geweldig, natuurlijk!', zegt Schuurmans. 'Met die subsidie hadden we

ongeveer 2/3 van het begrote bedrag bijeen. De rest investeerden de betrokken partijen zelf.' Die partijen waren: Koning Willem I College, Stichting Presentie in Utrecht en verpleeghuis De Hazelaar in Tilburg. Samen met een trainer van de Stichting Presentie schreef projectleider Schuurmans het materiaal, bestemd voor studenten van niveau 3 (Verzorgende IG) uit het derde leerjaar. 'Het viel niet mee om uit de veelomvattende presentietheorie speerpunten voor onze studenten te selecteren', vertelt zij. 'Uiteindelijk kozen we voor de invalshoek: afstemmen op de ander. Dat is heel praktisch; daar kunnen onze studenten iets mee.'

■ In de schoenen van de cliënt

Toen het materiaal er eenmaal lag - een uitgebreide docenthandleiding, een werkboek voor studenten en een powerpoint-presentatie - was het tijd om te gaan proefdraaien.

'We hadden zestien uur ingeroosterd om de presentiebenadering op school bij de studenten te introduceren', vertelt docent verpleegkunde Ina Keijsers, die als 'co-piloot' bij de uitvoering van de lessenserie betrokken was en vooral keek bij welke opdrachten eventueel aanpassingen nodig waren.

De lessenreeks is opgebouwd rondom vijf thema's. Begonnen wordt met een algemene introductie, waarin studenten kennismaken met de presentiebenadering en ze de verbinding leggen met hun eigen drijfveren voor het beroep. In het tweede en derde thema worden zij zich met behulp van diverse creatieve werkvormen bewust van de eigen, subjectieve manier van kijken en luisteren en oefenen ze zich erin om op een andere manier naar zaken te kijken en zonder oordeel te luisteren. In het vierde thema proberen ze in hun manier van praten aansluiting te vinden bij de ander en diens perspectief en leefwereld.

Tot slot worden studenten uitgedaagd om 'te ervaren wat een cliënt ervaart'. 'Zij kregen allemaal de opdracht een dagdeel te verblijven op een afdeling, in de positie van een bewoner. Dat vonden ze confronterend én verrijkend', vertelt Schuurmans. 'Sommigen hadden last gehad van de tocht, anderen van de verveling of het lange wachten. Velen zeiden na afloop van deze oefening dat ze zich bewuster waren geworden van wat een cliënt mogelijk

Foto: Niek van Dartel

ervaart. In hun manier van handelen hielden ze vervolgens beter rekening met de behoeften van bewoners.'

Keijsers: 'Deze oefening maakt duidelijk dat de presentiebenadering van studenten een bereidheid vraagt om kritisch naar zichzelf te kijken. De studenten vonden die reflectie aanvankelijk soms best lastig. Toch waren ze uiteindelijk allemaal heel enthousiast over de presentie-aanpak. Deze geeft woorden aan wat zij intuïtief al belangrijk vinden: een ander helpen door aandacht te geven. Ook vonden ze dat ze er echt wat aan hadden in de praktijk.'

Sinds 2012/2013 is de lessenserie, met de naam *Presentie in de praktijk; de basis voor het initiële onderwijs*, verplichte kost voor studenten van de branche-uitstroom 'Verpleeg- en Verzorgingshuizen en Thuiszorg' van het Koning Willem I College 'Na afloop worden zij getoetst op hun theoretische kennis van de presentiebenadering', aldus Schuurmans.

■ Trainingen in het verpleeghuis

Schuurmans en Keijsers trainden ook een complete (leer)afdeling van verpleeghuis De Hazelaar in het present werken: verzorgenden, verpleegkundigen, voedingsassistenten, huishoudelijk hulpen, stagiaires van andere roc's en hogescholen. 'De Hazelaar was heel geïnteresseerd in wat deze methode personeel en bewoners zou kunnen opleveren en deed daarom graag mee aan de pilot', aldus Schuurmans. 'Na afloop vonden de medewerkers dat het project hen had aangezet tot nadenken. Men was zich meer bewust van hoe belangrijk het is om goed aan te sluiten bij bewoners.'

Ook andere instellingen en opleidingen kunnen met het ontwikkelde materiaal aan de slag. Het kan gratis worden gedownload via het Kennisplein van Zorg voor Beter (zie: <http://www.zorgvoorbeter.nl/Zvb/Verbeteren-doe-je-zo-Leren-Acties/Lesmodule-Presentie-in-de-Praktijk.html>).

Inmiddels wordt de lessenserie al door zo'n dertig instellingen en twee roc's gebruikt. 'Daar zijn we heel blij mee', aldus een tevreden Schuurmans, die de smaak van het onderzoeken en ontwikkelen goed te pakken heeft gekregen. 'Tijdens dit traject kwam ook naar voren dat veel studenten het lastig vinden om voor hun cliënten én voor zichzelf op te komen. Ik zou wel iets willen ontwikkelen om hen daar sterker in te laten worden.'

* **Femke van den Berg** is freelance journalist